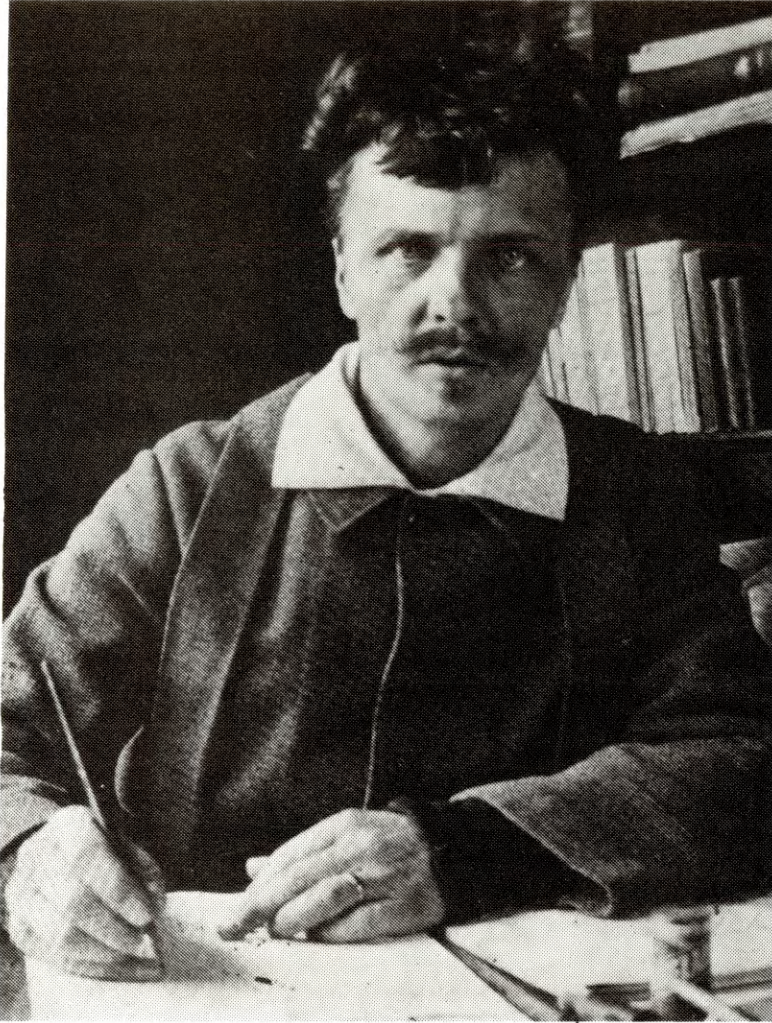


---

STRINDBERG

---



# STRINDBERG

## på internasjonal manér

*Av Jan Myrdal*

Internasjonalt kjøkken pleier det å kalles på hotell-språk. Da vet man hva man har i vente. Men også forfatterskap kan tilberedes for en internasjonal smak. Michael Meyer har på denne måten tilrettelagt en biografi over August Strindberg for et anglosaksisk publikum. Det har blitt en tjukk bok. Den har stive permer og inneholder 647 tett-trykte sider. Indeks og noter

inngår sammen med et bildeark. Stor plass vies hva ulike teaterkritikere opp gjennom tida har skrevet om forskjellige oppsetninger av Strindbergs stykker. Men Meyer har ikke satt kritikken i system — han har plukket. Hele boken er et plukkverk av fakta, små, mellomstore og noe større som er bakt inn i fordommer, private nasjonale og sosiale.

## STRINDBERG

Boka er ikke bare en tjukk bok. Den er en middelmådig skrevet bok. Hvis den ikke hadde handlet om den svenske Strindberg, men om noen for meg ukjente armeniske eller georgiske nasjonalforfattere hadde jeg etter å ha lest denne biografien helt sikkert ha dratt den konklusjonen at det ville vært unødvendig å vie dem ytterligere oppmerksomhet.

★ ★ ★

Michael Meyer har tidligere skrevet en biografi om Ibsen. For den har han vunnet seg berømmelse og mot-tatt utmerkelse. Han har også oversatt Strindberg til engelsk og skrevet et stykke om Strindberg. Nå mener forlaget — Secker & Warburg — at han med sin biografi har kommet med den første virkelige helhetsvurderinga av Strindberg. Det er ikke sant. En slik vurdering klarer han ikke å gi fordi Michael Meyer, selv om han liker noen av Strindbergs dramaer — om enn med forbehold — rett og slett ikke liker Strindberg. Han forstår han ikke, verken som menneske eller forfatter. Det blir som om jeg skulle skrive en biografi over Heidenstam eller Aldous Huxley. Selvsagt kan man skrive om andre enn «sine egne» — for meg f.eks., en Sven Hedin eller en Robert Graves — men et forsøk på å skrive om en man står totalt fremmed i forhold til blir voldtekt. Det inntrykket Meyers bok gir er at da han hadde skrevet om Ibsen ville han også ta med seg Strindberg, de to eneste skandinaviske forfatterne med anglosaksisk verdensrykte.

Spørsmålet om forfatteren August Strindberg snakket sant eller løy da han fortalte om Johan interesserer Meyer. Han behandler *Tjäneste-kvinnans son* som protokoll og kommer fram til at Strindberg ljuger, er et upålitelig vitne og endrer fakta. (s.27). *Inferno* er en «uhederlig» bok (s.367) — til tross for at den er en av Strindbergs «beste» — fordi den fiksjonaliserer til tross for at den utgir seg for å være faktisk. Annet kil-demateriale om Strindberg er i tillegg ufullstendig noe (s.22) som gjør det umulig for Meyer å vite hvilke jenter Strindberg lå med i sin ungdom.

Allerede fra begynnelsen er han forundret over (s.22) at Strindberg gjennom hele livet «til forskjell fra mange forfattere» kjøpte bøker. Han synes Strindbergs sløsing er moralsk forkastelig. Strindbergs inntekter var store nok til et anstendig liv:

— *men han drev alltid med å kjøpe bøker, gå på restaurant, spise dyr mat, drikke god vin og bo på hotell.* (s.240)

Også på andre måter oppførte ikke Strindberg seg bra. Han ble igjen på Runmarö i stedet for å ta båten inn til Stockholm da Meiningen-ensemblet besøkte Sverige:

— *Hva kunne han ikke ha lært av dem, og hvilke stykker kunne de ikke ha inspirert han til? Men han brydde seg like lite om det som han*

*brydde seg om å se Eleonora Duse da hun besøkte Stockholm tjue år seinere.* (s.223)

★ ★ ★

Strindberg klarte heller ikke å konsentrere seg og holde seg til en form. Han sto på sitt og skrev kulturhistorie og noveller, romaner, polemikker og teaterstykker om hverandre. Det gjør ingen store forfattere:

— *det er vanskelig å tenke seg unntak fra denne regelen.* (s.83)

Ordentlige dramatikere skriver ikke romaner, men et dikt i ny og ne eller noen noveller kan gå an. Meyer konstaterer trist:

— *Dette var en lekse som Strindberg desverre aldri lærte seg. Resten av sitt liv ødslet han sin begavelse ikke bare på romaner og dramaer, men på en rekke områder, og fikk betale prisen.* (s.84)

Etter at Meyer på denne måten har strøket ut av litteraturen såvel Diderot som Goethe og alle andre som i likhet med Strindberg visste at man ikke kan stige ned i samme elv to ganger, fortsetter han:

— *Om han bare hadde hatt en egen formue, hvor mye annenrangs Strindberg hadde vi ikke da blitt spart for! Likevel hadde verken Dickens, Ibsen, Melville, Tsjekov og Shaw noen formue; de hadde bare bedre dømmekraft enn Strindberg.* (s.90)

Den dårlige litterære dømmekraften viser seg blant annet i de meget mangelfulle prosaverkene *Röda rummet* og *Tjänstekvinnans son* som i likhet

— *med de fleste av Strindbergs ikke-dramatiske arbeider er mye overvurderte i dagens Sverige.*

En hos Meyer anonym «nyere svensk biograf» (s.577), som synes å være den av Meyer på uhederlig vis ikke-ved-navn-nevnte Olof Lagercrantz, har sant og visst interessert seg for disse prosaverkene, som også verdsettes i Tyskland, men dette viser i første rekke forskjellen mellom den skandinaviske/tyske og den britiske/franske/amerikanske oppfatningen av hva en roman «skal være». (s.57).

At Strindberg i 1881, etter å ha lest Atterboms *Lykksalighetenes ö* skriver at han vil «tilpasse den for scenen» i stedet for å skrive et eget sagapill ettersom Atterboms stykke ikke var spilt, kan Meyer ikke forstå. I en fotnote forklarer han hvorfor:

— *Per Daniel Amadeus Atterbom (1790-1855), en mindre betydelig og nå nesten glemt poet.* (s.90)

★ ★ ★

Det er dumt. Strindbergs syn på Atterbom var mer mangesidig enn som så. Og akkurat som de forfattere

## STRINDBERG

jeg omgås kjøper bøker, leser de også Atterbom fremdeles. Likevel skal man ikke unnskyldde Meyers oppblåste skriving med den britiske tradisjonen. En kunnskapsrik vurdering av Atterbom finnes i *Encyclopaedia Britannica* klassiske ellefte opplag (Vol 2, s.880).

Strindberg er likevel ikke bare en svensk, men desverre også en ondskapsfull skribent. Meyer blir opprørt over *En dåres försvarstal* («løgnaktig» s.179) og han finner Jägarens monolog i parken utenfor krematoriet i *Stora landsvägen* «motbydelig» (s.488).

Og her brenner det! Bo Bergman skrev i Dagens Nyheter om *Svarta fanor* at det var en bok som aldri burde vært publisert. Meyer beskriver dette som «den allmenne mottagelsen» i Sverige (s.487). Men det er jo ikke sant. Meyer klarer derfor ikke å trekke noen konklusjoner av at Strindberg etter *Svarta fanor* og *Blå böckerna* hylles ved 60-årsdagen nettopp av arbeiderungdommen og den revolusjonære politiske venstrefløyen mot Branting og den offisielle venstrefløyen. Det er logisk at han heller ikke forstår Strindbergsfeiden og på fullt alvor hevder at ett av Strindbergs motiver for å starte den var at Hedins tilbakekomst fra Asia hadde overskygget Strindbergs egen 60-årsdag (s.537).

Michael Meyer er en ubevisst skribent. Ikke bare baker han sine fakta inn i fordommer, men han mangler også evner til å se seg sjøl i nakken som skribent. Derfor blir han styrt av sine fordommer, sin tradisjon — eller sin underbevissthet, hvis man vil bruke det ordet.

Jeg krever ikke av en litteraturhistoriker — eller kritiker — at han skal dele mine oppfatninger; jeg krever intellektuell bevissthet. Han skal vite hvilket system han vurderer innenfor og hvilken tradisjon som bestemmer hans valg av fakta. Det klarer ikke Michael Meyer. Derfor blir hans bok utmerket og bør oversettes og brukes som eksempel, for den tvinger oss til å åpne veien inn mot avgjørende litterære spørsmålstillinger, og kan for oss her og nå fungere som en befriende katalysator. Jeg skal ta opp noen slike spørsmål; fra de om det private til de allmenne.

★ ★ ★

Det private først. Litteratur kan være som kryssord av andre grad. Ord som flyter inn og ut av hverandre; tekster som siterer seg og tvinner seg gjennom bok etter bok. Den kan være skolastisk og teologisk eller forkunstlet og forfinet, eller som nå et fortynnet ordskvalder av sein fransk akademisk årgang. Denne typen litteratur — akkurat som oppsvulmende sentralbyråkratier — hører de unødvendige tidene til. Den er en typisk overbygning til samfunnsøkonomiske formasjoner som holdes i live lenge etter sin nødvendige under-

*Strindberg på Varmdo — Brevik 1891.*



## STRINDBERG

gang. Til dette skjønnskrevne hører ikke Strindbergs tekster.

Det skyldes ikke bare at språket er råere og mer direkte. Også hans subjektivismen blir befriende i en tid med akademisk forsiktighet. Nettopp det private blir da en vei ut. Michael Meyer liker ikke Strindberg, skrev jeg. Det er bedre å skrive at han står rådvill overfor det spesifikt strindbergske. Overfor de tekstene blir han enten moraliserende eller fastfrostet uforstående. Det er han jo ikke alene om. Nettopp overfor tekster som har



hatt stor folkelig betydning famler ofte litteraturviterne. Deres verktøy fungerer ikke. For de står utenfor sin egen fasade.

Strindberg var aldri verken psykotisk eller særskilt særegen; han skrev, han uttrykte seg ikke. Når han definerte, da gjorde han det — naturligvis — innenfor sin tids ideologiske system. Men både *Inferno* og *En dåres försvarstal* eller fortellingen om det telepatiske ekteskapet med Harriet Bose i *Ockulta dagboken*, for å ta noen eksempler, er skrevet og ikke uttrykte. De har stor offentlig virkning. Å komme på sporet av denne virkningen ved å bruke definisjoner fra dagens ideologiske systemer er vanskelig. Også disse verktøyene er ideologiske; altså tilsynelatende. Men så lenge de historiske sammenhengene rundt oss er omtrent de samme er det ikke vanskelig å forstå hvordan jeg og mange med meg opplever slike tekster i solar plexus. Det er bare å stige ned fra prekestolen, la dørene stå åpne bak seg og se seg omkring.

★ ★ ★

Hva er det som er så merkelig med det telepatiske ekteskapet? På en barnaktig måte drev elleveåringen på Riverside Drive i *En annen verden* med det samme i forhold til Alice. Senere — etter puberteten og i kompliserte og pasjonsstyrte forhold — har jeg naturligvis vært med på tilsvarende på en dypere, langt alvorligere og mer komplisert måte. De som her ikke godtar ordet *naturligvis* har bare stengt noen dører. Spørsmålet om Strindberg var seg bevisst eller ikke bevisst forholdets uvirkelighet er ikke noe spørsmål. En pasjon av kjærlighet og sjalusi er mangetydig. De som ser etter bak seg og har noen erfaringer å iakttå vet at det har vært tider da vi alle i store trekk har levd intensivt i en slik uvirkelig tilstand, mens vi offisielt har fungert helt hverdagslig normalt; drukket vår morgenkaffe, sittet med vårt arbeid, hilst på bekjente.

Det samme gjelder Strindbergs ekteskapsscener. Jeg er en ganske vanlig og stille mann uten et særlig spennende liv som ved en alder av femtiåtte år har vært gift tre ganger og hatt et par andre ekteskapsliknende forhold, og desverre finnes det ikke noe Strindberg har skildret som jeg ikke har opplevd eller kjent; jeg husker hvordan jeg har tedit meg. Jeg kan se det og høre hva jeg sa.

En del fraser har blitt forandret med kvinnerollens forandring (men den er ikke så stor som man tror) og noen spørsmål stilles kanskje på en ny måte for den generasjonen som ble kjønnsmoden etter at pillen marginalt endret noen vaner, men stort sett er vi i denne gruppen i Sverige omtrent de samme i vår opptreden nå som da. Dette skyldes ikke — som Svanberg mente — at vi alle lever strindbergske i våre forhold, men at han

Harriet Bosse som «Puck» i en midtsommernattsdrøm.

**Strindbergs Fødselsstener.**

**Studentersamfundet.**

Torsdag d. 14. og Fredag d. 15. Marts Ail. 9.

**Droken Julie.**

Baseret paa et Skuespil af August Strindberg.

Droken Julie (spilles paa Isenst af) Fru Sofien Strindberg.

Jean, Tjener . . . . . Hr. R. Schme.

Kristine, Koffetjener . . . . . Fru Fin.

faktisk maktet å skrive oss med dørene åpne bak seg.

Å lese Michael Meyers biografi gir derfor nyttig innsikt i hvordan livet og litteraturen arter seg der ute for dem som har stengt dørene.

Men det er ikke bare slik at Meyer skriver ut fra et fattig følelsesliv; han skriver ikke som intellektuell. Han spør seg ikke om hvordan og hvorfor. Strindberg var jo ikke bare bokkjøper; han leste. Han var en intellektuell og bøker og deres innhold betydde mye for han.

★ ★ ★

Michael Meyer forstår ikke *Tjänstekvinnans son* Han forklarer det med at den er svensk. Hvis han hadde tatt ord mer alvorlig ville han ha lagt merke til at Strindberg da han begynner arbeidet med denne boken er inspirert av og henviser til Vallès. Dermed hadde Meyer kunnet forstå hvordan og innen hvilken tradisjon han selv har blitt formet. Man kan nemlig lese Meyers vurderinger av *Tjänstekvinnans son* i *Revue des deux mondes* 1. mars 1885. Da er det Brunetièr som gjør opp med Vallès som da nettopp var begravd.

Det dreier seg altså ikke om svensk i motsetning til fransk romantradisjon, som Meyer tror, men om at nettopp den anti-akademiske og åpne litteraturen, som

var grunnen til at akademikerne i Frankrike skjøv Vallès ut i litteraturens kulisser, i Sverige i stedet skjøv akademismen ut i kullissene for en lang periode. Det ble Strindberg med sitt store skjønn som gang på gang — helt inn i Strindbergsfeiden — kunne rydde opp med esteter og akademisk skrot. Kle av dem til de døde av det. Den refraktære tradisjonen finnes i Frankrike som i Sverige. Men i Sverige ble det befriende refraktære klassisk gjennom Strindberg!

Det er ikke nødvendig å vurdere på samme måte som meg; men for at en debatt om det seine attenhundretallets — og vår egen — litteratur skal bli fornuftig er det nødvendig at motstanderne kjenner til hverandres tradisjoner og ideologiske system. Det gjør ikke Meyer. Han ser det ikke en gang som nødvendig. Vallès forekommer ikke i hans indeks.

En annen som ikke forekommer der er Tjernsjevskij. Også det er et ideologisk valg; en av fordommer styrt kunnskapsløshet hos Meyer. For Meyer nevner «den russiske nihilisten Elpidin» (s.136) i Genève, men interesserer seg ikke for hva det navnet står for. I Strindberglitteraturen hadde han kunnet lese om det i Sven-Gustav Edquists *Samällets fiende* (Stockholm 1961). Men den finnes ikke i litteraturoversikten og Edquist ikke i indeks. Ingenting tyder heller på at Meyer selv har lest de russiske 1860-talls-demokratene. Hans uttalelse om at *Bland franska bönder* var



— enda et velment men tidsødende prosjekt (s.159)

viser at han i hvert fall ikke kjenner til hvordan og i hvilken tradisjon Strindberg da resonnerer. Men den som vil forstå Strindbergs åttital må ikke bare lese Tjernysjevskij *Vad bör göras?* (nettopp utgitt på Arbetarkultur i ny oversettelse av Bo-Göran Dahlberg), men også hans essays og i tillegg i hvert fall Pissarev om realistene. Disse russiske kritikerne — som Pissarev påpekte — gjenspeilte ikke bare vest-europeisk tenkning, men skapte også en egen russisk revolusjonær realistisk tradisjon i kampen mot livegenskapet. Den skulle komme til å påvirke de radikale i Norden.

★ ★ ★

Men akkurat som Vallès er Tjernysjevskij i hundre år blitt fordømt av de offisielle borgerlige litteraturhistorikerne. De ser på hans roman som uestetisk og ukunstnerisk og av Pissarev lager de en karikatur. Meyer inngår i denne hundreår-gamle tradisjonen som sier at denne måten å skrive på og denne interessen for den eksisterende virkeligheten er uestetisk og ubegriplig.

Motsetningen er ikke teoretisk, men finnes i dagens litterære praksis. Den som interesserer seg for min måte å arbeide på, kan jo ikke unngå å legge merke at jeg siden begynnelsen av femtitallet har vært sterkt påvirket nettopp av det russiske 1860-tallet. Pissarev kanskje særskilt. Til tross for hva Plechanov skrev. Eller nettopp i tross mot Plechanovs vurdering.

Meyer er ikke unik. Strindberg er nå allment sett i ferd med å bli forvellet og anrettet på internasjonal manér. C. G. Bjurström arbeider for Strindberg i Paris. Han er ikke en Meyer. Han er følelsesmessig dypere og attpåtil intellektuell. I begynnelsen av sekstitallet var jeg venn med han. Vi møttes. Vi diskuterte bl.a. Strindberg og hver gang vi traff hverandre snakket jeg med han om nødvendigheten av å løfte *Bland franska bönder* skikkelig fram i Frankrike. Også for der å knytte seg til en tradisjon som i Frankrike er mer fortrent enn hos oss. Med hver slik diskusjon økte avstanden mellom oss. Etter nitten år innså jeg at hans syn på Strindberg bare ble mer og mer estetisk. Uten å bryte med han sluttet jeg å treffe han. Nøyde meg med å vinke til han tvers over rommet. Ord veier tyngre enn vennskap.

Meyer forstår ikke Strindbergs kulturhistoriske arbeider. Det er ikke tilfeldig. Det er logisk. Også der tar Meyer med usvikelig sikkerhet politisk-litterær stilling for den siden som fremdeles er motstandernes. Strindberg som historikervar ikke det Meyer skriver: en

— *entusiastisk men kunnskapsløs amatør* (s.94)  
*Svenska folket* var en del av en annen vitenskaplig tradisjon enn den overklassens akademiske historieskrive-

*Strindberg i Lund. Januar 1987.*

## STRINDBERG

re tilhørte, men en tradisjon som ike var mindre kildekritisk, mindre vitenskaplig. Striden om Strindbergs kulturhistorie førte, som Janken Myrdal viser i *August Strindberg och den stora striden om kulturhistoria 1881-82* (i *En annan historie*, Ordfront 1982), til nedelag for den demokratiske tradisjonen i Sverige. Først på 1900-tallet kunne — og da på arbeiderbevegelsens grunn — Fabian Månsson, Alfred Kämpe, Fredrik Ström og andre ta opp kampen om historien ved å knytte an til Strindberg.

★ ★ ★

For å få Strindbergs kulturhistorie i virkelig skarp relieff bør man likevel fjerne seg mer enn både Vilhelm Moberg og Arkivet för folkets historia. Til leserne i Berlin Stalingradvinteren 1942/43.

I juni 1942 satte Emil Schering i Berlin det første tyske opplaget av: *Das Schwedische Volk*. Det var et redigert utvalg hovedsaklig tatt fra *Svenska folket*. I etterordet henviser Schering til Erik Hedén. Strindberg blir på 1880-tallet angrepet av historikerne, men han hadde stor betydning og er en foregangsmann innen den tradisjonen som Troels-Lund og Karl Lamprecht arbeidet i. De tre navnene var selv i Hitlers Berlin en programerklæring. Schering avslutter da også sitt etterord med å påpeke at leserne ennå ikke har gått forbi Strindberg:

— *men akkurat nå holder på å ta han igjen.*

Utvalget var slik at leserne fikk vite at det var folkets oppgave å velge sine ledere og at de derfor også hadde retten til å kaste dem; at det ikke var heltene som skapte historia; at det var riktig å gjøre opprør; at man hadde rett til å kritisere den øvrigheten som ble undertrykkere og hvor feigt Karl XII hadde etterlatt sine soldater i stikken i Russland.

Avsnittet om jødene hadde blitt strøket. Derimot hadde avsnittet om «de brunøyde og svarthårete» valloernes gode franske raseegenskaper blitt opprettholdt. Et og annet ord hadde blitt retusjert:

— *en uredd demokrat og klarsynt historiker som Olaus Petri*

ble:

— *einem Manne des Volkes, einem klarblickenden Historiker*

Men det er jo bare hva som er nødvendig å gjøre i et rike som Himmlers og Hitlers Tyskland.

Å lese denne utgaven og minnes når og hvor den ble utgitt er samtidig gir samtidig en sterk følelse av den demokratiske sprengkraften i Strindbergs verk!

★ ★ ★

På flere steder tar Meyer opp Strindbergs antisemittisme. Det er i og for seg prisverdig. Men han gjør det

*Strindbergfeiden.. Tegning i Stormklokkan av Carl Jacobsen 1910.*

uten sammenheng, han behandler antisemittismen som om det var en tilstand eller en egenskap. Et intellektuelt lyte ved Strindberg, som smått om senn forsvant på 90-tallet. Men det er viktig å undersøke hva Strindberg representerte på begynnelsen av 80-tallet når frigjøringa var gjennomført allerede i ti år. Han skiller seg jo blant annet gjennom sin antisemittisme fra tidligere demokrater. Han redegjør for sin innstilling både i trykte skrifter og i overlatte brev (som i diskusjonen med Edward Brandes). De utbruddene i brevene er derimot av mindre betydning.

I overgangen mellom 1870-tall og 1880-tall finnes det ingen toneangivende intellektuell antisemittisme i Vest-Europa. Blant 1848-åras demokrater var Alphonse Toussenel, fourieristen, ganske isolert som antisemitt. Men i øst, i Russland og Ungarn, ble antisemittismen utnyttet av høyrefløyen.

At Strindberg da for en kort tid ble Sveriges kanskje ledende antisemitt, og det fra venstre, er vel verdt en oppklaring. Michael Meyer har i sin biografi to av de



## STRINDBERG



nøklene som skulle kunne åpne og dermed klargjøre spørsmålet. De forstår han ikke å utnytte. Den tredje har han hatt tilgang til, men ikke brydd seg om. Han ser ikke engang at det dreier seg om et spørsmål som man må utrede og besvare!

Han siterer (s.171) Strindbergs brev av den 15. februar 1887 til sin bror Axel. I det brevet forteller Strindberg om hvilket inntrykk boka *La France juive* gjorde på han. I brevtgivelsen står det ingen fotnote som henviser til Édouard Drumont. Men det burde Michael Meyer ha visst selv for *La France juive* er en av de mest innflytelsesrike franske bøkene i det siste hundreåret. Den kom ideologisk til å bestemme den franske høyresidas og de nasjonale ligaenes antisemittisme, såvel under Dreyfus-prosessen som fram til Vichy-regimet og fremdeles i dag strukturerer nasjonalrasismen for Le Pen og hans tilhengere. Mitt eksemplar er et trykk fra 1943, et av de siste mens forfatteren levde, den «nye» og 200. opplaget fra 1912.

★ ★ ★

I sin innledning skriver Édouard Drumont meget klartsynt om årsakene til at antisemittismen han formulerte og ga ideologi til, kunne vokse seg så sterk i Frankrike: Etter at keiserprinsen stupte i 1879 og greven av Chambord døde i 1883 ble det historisk mulig for høyresida å forene seg. Aldri har de konservativ hatt en slik mulighet til å samle seg og gjenskape Frankrike. Alle ventet.

— *Men fanget i sin mondéne forbindelser, i sine private interesser, i sin egen velvære, ytret aldri*

*våre ledere det forløsende ordet, det som gikk rett inn i de brennende spørsmålene, som satte fingeren direkte på det vonde som landet led under.*

Alle de tusener på tusener av trofaste, men svekne små reaksjonære fikk da i sin oppgitthet svaret gjennom antisemittismen mener Drumont. Alle de som var forlatt av sin ledere og små embetsmenn og deres familier som var nedtrykt i nød fikk svaret: jødene! Det er en merkelig skildring.

For selv om Drumont skildrer tragedien til de reaksjonære som følte seg sveket, tragedien som fører dem ut i antisemittisme, så skildrer Strindberg i *Det nya riket* sosialdemokratene som var sveket. Og selv i denne skuffelsen vender Strindberg og hans venstrefløy blikket mot jødene; de som ble frigjort av demokratene men etterpå allierte seg med den gamle overklassen. Det var også på denne måten Strindberg forklarte seg til Edvard Brandes. Strindberg var ikke alene. Hans venstre-antisemittisme ble ganske typisk. «De dummes sosialisme», kalte Engels den. Det er ikke noe å undre seg over at Strindberg ble fascinert av Drumont. Det var et speilbilde der venstrehanda møtte høyrehanda!

Men Michael Meyer legger ikke merke til noe av dette for han mangler helhetssyn, og det verket som kunne hjelpe han til et samlet bilde av hvordan det unge og radikale Skandinavia ble brutt i stykker og smuldret hen mot nittitallet, har han verken brydd seg med å sitere eller henviser til i litteraturfortegnelsen: Gunnar Ahlströms, *Det moderna genombrottet* i Nordens litteratur (Helsingfors 1947).

At den franskorienterte Strindberg ikke forble i antisemittismen henger sammen med at den etter Drumont ble selve kjennetegnet på en réac og som bevegelse kunne den ikke lenger gå fram på venstresida. Og da Strindberg seinere ser ut til å forlate 80-tallet og dets fornuft så er det maktene — ikke jødene — som får betydning for han. En réac var han ikke!

★ ★ ★

Meyer ser ikke hva som skjer med Strindberg når grunnen blir borte under det moderne gjennombruddet og Strindberg vandrer inn mot og gjennom *Inferno*. Når han ikke forstår den helhetlige utviklinga kan han heller ikke se det riktige, det framoverskuende og det viktige for den unge venstrefløyen ved århundreskiftet i den kritikken mot 80-tallet som Strindberg gjennomfører i *Götiska rummen*, *Svarta fanor*, *Blå Böckerna* og innleggene under Strindbergsfeiden. Dette har jeg skrevet om tidligere. Men det finnes noe mer som bør gjøres tydeligere.

Den radikalismen som var det moderne gjennombruddets og 80-tallets, venstredemokratenes, liberalernes, de reformistiske sosialdemokratenes radikalisme,

## STRINDBERG



kom til å vise sine røtter åpent under den første verdenskrigen. Deres tilhengere ble drevet ned i massegravene. Deres løsninger viste seg å være skinnløsninger. Den var ikke botemidlet; den var selve sykdommen som verre enn noen pest utslettet en generasjon unge europeere. Den satt i bakhodet på dem — som øvrighetens moral og estetikk — og lammet på denne måten det levende opprøret som kunne ha reddet dem. Folkemillionene døde av sitt ufrie ufornuft.

Under den siste delen av Strindbergs liv begynte den uhyggelige framtida å bli klart synlig, men allerede mot midten av 80-tallet hadde denne falske radikalismen begynte å stinke lik. Den var allerede da *feig*. Strindbergs vei ut i *Inferno* blir derfor en betydelig mer adekvat reaksjon enn en Geijerstams fortsatte småradikalisme. Også den desperate vendinga til overmennesket blir forståelig. Hvem blir ikke iblant rasende over disse elendige folkemassenes stadige fromme lidelse som de ikke reiser seg fra til menneskeverdig handling. Det er ikke fornuftig; den som kjenner historia innser at de til tross for lange tider av underkastelse likevel driver historia framover og i dette også er nødt til å reise seg, nå bevisste og befri seg til menneskeverd. Likevel blir den strindbergske reaksjonen begripelig. Og han forble også her — som Heidenstam påpekte — en underklasse med skrått trelleblikk nedenfra. Men dette perspektivet forventer jeg ikke at Meyer skal se.

Til det som nå står åpent hører det Meyer gang på gang

kommer tilbake til: Det nasjonale i det strindbergske. Selv innser han ikke hva han skriver. Han skriver som om det fantes en internasjonal estetikk akkurat som det finnes et internasjonalt hotellkjøkken. Det nasjonalt svenske blir bare en forstyrrende bismak i den for internasjonale smak tilberedte Strindberg.

Men det finnes ingen verdenslitteratur i annen forstand enn nasjonale, folkelig bestemte verk som også leses av andre. En smak skilt fra folket og nasjonen, en internasjonal smak, er i den nåværende historiske epoken ikke en umulighet, men et utslag av coca-colaisering eller nomenklaturens hegemoni.

Det nasjonale i det strindbergske er derfor verdt en egen utredning. En slik utredning trengs også som et standpunkt til nasjonens det svenske folket overlevelse i supermaktens verden. □

**Michael Meyer**  
*Strindberg, A biography*  
 Secker & Warburg  
 London 1985

DEBATT

# Mer om gjeldskrisa

Takk til Elisabeth Eide for grundig kritikk av min artikkel om gjeldskrisa i Røde Fane 4/5-85.

Du utdyper ting som jeg bare så vidt berører i min artikkel og du trekker inn nye opplysninger, bl.a. om IMF, som jeg ikke hadde kunnskap om da jeg holdt foredraget artikkelen bygger på, skriver Peder Martin Lysestøl i dette gjensvaret om gjeldskrisa.

Når det gjelder formen på artikkelen din, synes jeg du er vel opp tatt av å «ta mannen». Tror det er mer fruktbart om vi legger an en stil med å bygge opp kunnskapen ved at ulike folk bidrar med sitt inntil vi får et mer fullstendig bilde av hva som egentlig skjer. Hverken du eller jeg er enda store eksperter på internasjonal økonomi. Synes derfor du slår litt for mye på «stor-tromma» i din kritikk av meg. (Jmf. overskrifta: «Lettvint om gjeldskrisa»). Det er mulig du kan finne lettvintheter, men foredraget ble holdt sommeren 1985. Siden da har jeg og sikkert også andre lært en god del — bl.a. på 3. verdensseminaret. Jeg vil ellers her bare følge opp noen saker som jeg tror er viktig å diskutere videre:

## REPRESALIER

Du mener at enheten mellom «ulike kapitalkrefter» er for svak til at represalier mot land som nekter å betale skal bli effektiv. Watkins på 3. verdenkonferansen trakk også inn motsigelsen mellom bankene og industrien. Du mener som ham at denne motsigelsen hindrer effektive represalier. Jeg tror dette er et feilspor. Industri- og bankkapitalen er så sterkt integrert i hverandre at denne motsigelsen blir sterkt under-

ordnet motsigelsen mellom i-landa og de fattige landa. Men jeg er enig med deg i konklusjonen, at omfattende represalier som f.eks. økonomisk isolasjon av 3. verdenland som nekter å betale rente er lite sannsynlig. Etter at jeg skreiv artikkelen til Røde Fane er jeg kommet til følgende om dette spørsmålet:

Utbyttinga av den 3. verden skjer i hovedsak på 3 måter:

1. Handel — ulikt bytte.
2. Monopoler som suger profitten direkte ut.
3. Skyhøye renter på lån.

Gjennom siste del av 70-åra og først i 80-åra har det vært en kraftig øking i utbyttinga gjennom rente. Samtidig har nasjonaliseringer i den 3. verden og større risiko ved investeringer i 3. verden generelt, gjort direkte investeringer mer usikre. Derfor har renteutbytting på en måte kompensert for synkende eierprofitt.

Men det kraftige fallet i råvare-

priser de siste 4-5 åra har utbytting gjennom ulikt bytte, dvs. at de rike landa selger dyrt og kjøper billig, kanskje vært den viktigste formen for kapitaloverføringer fra «sør til nord».

Her mangler jeg tall for den imperialistiske verden som helhet, men for Norge har dette betydd svært mye. Fra 1980 til 1984 sto den gunstige utviklinga av «bytteforholdet» for 45 prosent av veksten i landets disponible realinntekt for perioden. Dette bare for å gi en ide om hvile rikdommer de rike landa på denne måten kan «bytte» til seg!

Jeg tror de rike landa nå begynner å innse at dersom de presser for hardt på at gjeldslanda skal betale rente til punkt og prikke, går det ut over handelen med den 3. verden og dermed muligheten til profitt gjennom ulikt bytte. I tillegg er de sjølsagt redd at deres «kompradorborgere» skal bli kasta om det presses for hardt på. At Sovjet lurar i



Brasiliansk tigger.

## DEBATT



Peder M. Lysestøl spør Elisabeth Eide om hun tror at Castro (til høyre) er anti-imperialist. Han bruker store ord om gjeldskrisa, men unlater å berøre Cubas forhold til Sovjet. FOTO: UPI

bakgrunnen har nok også betydning.

Dette tror jeg er årsaken til at vestlige politikere og bankfolk nå legger seg på en reformkurs og ikke først og fremst motsetninger mellom industri og bank i de rike landa.

#### ENHETEN I DEN TREDJE VERDEN

Du mener tydeligvis at jeg overdriver enheten i den 3. verden. Dette temaet er knapt behandla i artikkelen, så må da kort utdype hva jeg mener.

Jeg er enig med deg i at spørsmålet om enhet i den 3. verden er et temmelig «varierte bilde». Jeg mener da heller ikke at 3. verden utvikles som en blokk. Likevel vil jeg forsvare mitt standpunkt: At gjeldskrisa fungerer som en pådriver for større enhet i den 3. verden.

Gjeldskrisa har skjerpet motsigelsen mellom imperialismen og de undertrykte folkene. Dette har skjedd fort. Fattigdommen i den 3. verdens storbyer er raskt økende. På Filippinene og i mange land i Latin-Ameri-

ka ser det for meg ut til å være vekst i den opposisjonelle massebevegelsen.

Gjeldskrisa har en slik karakter at folk i 3. verden ser at det ikke bare er snakk om noen få monopoler som driver grov utbytting, men at det er blokkene av rike land mot de fattige. Det kreves mer aksjoner av typen: Vi mot dem. Kompradorborgere i 3. verden som frykter denne utviklinga tvinges med, eller trues med å bli kasta før eller siden. Slik er gjeldskrisa med å styrke enheten, noen land i 3. verden går i spissen, noen dilter etter og noen ledere har det mest i kjeften. Men, som samla sett tror jeg krisa fungerer samlende.

#### KAN SOVJET FISKE I RØRT VANN?

Her tror jeg vi er en god del uenig. Jeg mener Sovjet med alle midler prøver å «fiske i rørt vann» — og i den 3. verden er det rikelig med muligheter. (Jmf. bl.a. referatet fra KF-jentene som var på Nairobi-konferansen).

Nå sier ikke jeg at gjeldsnekt-linja er et «Castro-påfunn», som du sier i artikkelen. Jeg sier heller ikke at vi ikke skal støtte et land som nekter å betale gjelda. Tvert om er jeg for at vi skal gi slike land full støtte. Men, samtidig er det vår plikt som revolusjonære både å avsløre den vestlige imperialismens reformplaner når de er ute for å berge sitt skinn, og å advare mot Sovjets rolle i den 3. verden. Jeg mener Castro utnytter gjeldskrisa til den ytterste for å samle massestøtte i den 3. verden. Men dersom Castro virkelig var for frigjøring fra imperialismen, burde han kreve skikkelige sukkerpriser av Sovjet. (Sovjet tar 80 prosent av sukkeret fra Cuba. Sukker står for over 70 prosent av Cubas eksport). Han burde advare mot Sovjets utbytting gjennom ulikt bytte etc. Dette gjør han ikke. Tvert om bruker han store ord om gjeldskrisa — som selvsagt ikke berører Cubas forhold til Sovjet. Tror du Castro virkelig er anti-imperialist?

Jeg er enig med deg i at Sovjet har trøbbel med å erstatte vestlige varer 3. verdenland ikke kan skaffe seg fra vest pga mangel på valuta.

Men, Sovjet kan kjøpe endel av forbruksvarene som landa i 3. verden produserer. Samtidig har sikkert det relativt store ØstEuropa-markedet noe å tilby. Derfor tror jeg Sovjet kan styrke sin handel med alle 3. verdenland som er interessert. Videre tror jeg Sovjet kan satse på noen 3. verdenland som er særlig viktige. Erfaringene fra Jugoslavia kan vi ikke bare se bort fra. Her har Sovjet på få år overtatt hovedrollen i utenrikshandelen. Det samme kan skje med Nicaragua og sikkert også noen andre. Det er dette jeg advarer mot.

Gjeldskrisa har gjort at vi har styrket våre kunnskaper om og interesser for imperialismens utbyttingpolitikk i vår tid. Men, jeg synes det er et problem at Sovjets rolle i verdensøkonomien nå er i ferd med å bli definert som mindre viktig. □

Peder M. Lysestøl

DEBATT

# Gass og olje i Sovjet

I 1976 hadde Sovjet forlenget etablert seg som verdens største oljeproducent, og som den tredje største eksportøren, etter Saudi-Arabia og Iran. Bortsett fra Midt-Østen befinner også de største oljereservene seg i Sovjet. Gassproduksjon var også meget sterkt økende, og kunne basere seg på verdens størstereserver, skriver Eivind Stø i dette innlegget.

Det var på dette tidspunkt CIA begynte på sin(e) rapport(er) om den sovjetiske oljeproduksjonen og eksportens framtid.

I 1977/78 lanserte de følgende teser:

- Oljeproduksjonen i Sovjet ville om få år nå sin topp.
- Innen 1985 ville produksjonen være sunket fra 571 millioner tonn (1978) til mellom 400 og 500 millioner tonn, og sannsynligvis nærmere det første av disse anslagene.
- Sovjet ville med dette gå over fra å være eksportør av olje og oljeprodukter til å bli en nettoimportør, av en ikke ubetydelig størrelsesorden.
- Dette ville videre ødelegge handelsbalansen til Sovjet, og umuliggjøre den moderniseringa som forutsatte valuta til å kjøpe inn vestlig teknologi.

Ikke alle ekspertene støttet denne analysen, og etter en del motbør måtte CIA modifisere sine tall. De blei stående igjen med en sovjetisk oljeproduksjon på omlag 500 millioner tonn inne 1985, noe som ville



I løpet av de siste ti åra har Sovjet knytta en rekke sterke økonomiske og politiske bånd til Vest-Europa. Gorbatsjovs besøk i Frankrike resulterte også i nye kontrakter. FOTO: NTB

føre til at Øst-Europa blei nettoimportør sjøl om Sovjet framleis ville være sjølforsynt.

Vi kjenner ennå ikke slutt—tallene for 1985. I 1983 lå imidlertid produksjonen på 617 millioner tonn, og i 1984 på 613 millioner tonn. Det er sannsynlig at fjorårets produksjon vil ligge på omlag 600 millioner tonn. Av disse vil noe under 50 mil-

lioner tonn være eksport til vesten.

## CIA TOK FEIL

CIA hadde med andre ord rett i at oljeproduksjonen i begynnelsen av 1980-årene ville nå sitt høydepunkt. De tok imidlertid feil på flere viktige punkter:

- a) Problemene, som var reelle nok, blei kraftig overvurdert. Det er

## DEBATT

unektelig en forskjell på 400 og 600 millioner tonn.

b) De undervurderte de mulighetene som de sovjetiske myndighetene hadde til å ordne opp i problemene. I en sentralisert økonomi som den sovjetiske ligger nettopp styrken i å løse slike oppgaver. En rekke tiltak har da også blitt tatt både på det politisk/organisatoriske området (nye koster), på det økonomiske området (ny prisberegninger) og på det tekniske feltet. En har ikke foreløpig lykkes i å snu tendensen, men nedgangen er på langt nær så dramatisk som CIAs mest positive anslag.

c) CIA hadde ikke tatt med den økte betydning som gasseksporten har fått (og som også lå i kortene på slutten av 70-tallet). Sovjet har kompensert for fallet i oljeeksporten med en tilsvarende økning av gasseksporten.

Den sovjetiske gass-eksporten er spesiell interessant, i første omgang økonomisk og politisk, i neste omgang kanskje også militært(?).

#### ØKT EKSPORT

Sovjet eksporterte i 1985 omlag 30 milliarder m<sup>3</sup> til Vest-Europa. Dette utgjør 15 prosent av gassforbruket i Vest-Europa, og omlag 5 prosent av primærenergiforbruket. Østerrike var det første vestlige landet som mottok sovjetisk gass, i dag er nok Vest-Tyskland det viktigste. Men også Italia og Frankrike mottar gass gjennom rørledninger fra Sovjet.

Den sovjetiske eksporten vest-over er økende. For det første forhandles det med Spania, Hellas og Tyrkia for å knytte de til nettet. For det andre kommer snart gassen fra det enorme Urengofeltet i Vest-Sibir snart inn på markedet.

Her foreligger det i dag avtaler om levering av 22 milliarder m<sup>3</sup> i året til Vest-Europa. Dessuten utvikles Yamburg-feltet nord for Urengoi for en tilsvarende eksport til de østeuropeiske landa.

President Reagan har de siste åra gjort visse forsøk på økonomisk boikott av Sovjet, i alle fall når det

gjelder strategiske varer. (Han har f.eks. utelatt korneksporten fra USA sjøl).

I en viss utstrekning har nok Reagan lyktes, men blant annet denne gasseksporten fra Sovjet til Vest-Europa har virket i den andre retningen.

Sammen med gass-avtalen forelå det også et industripolitisk samarbeid mellom Sovjet og først og framst Vest-Tyskland. Det var en forutsetning for at gassledningen kunne bygges så raskt. Denne gjensidige avhengigheten mellom Sovjet og Vest-Tyskland er en viktig poli-

tisk faktor i dagens Europa, — og inngår som et sentralt element i Vest-tysk østpolitikk.

#### KNYTTES TIL VEST

Men blir ikke Vest-Europa for nært knyttet til Sovjet gjennom dette energisamarbeidet? I IEA er en oppmerksom på problemet og har blitt enige i å begrense gassimporten fra «usikre kilder» til 30 prosent av forbruket. Vest-Tyskland ønsker imidlertid at dette tallet ikke skal gjelde for hvert enkelt land, men for IEA som helhet. I tilfelle dette går igjennom, kan Vest-Tyskland f.eks,



IEA har ikke klart å begrense gassimporten til Europa. Dette var et forsøk for å hindre at Vest-Europa knyttes for tett til Sovjet gjennom gassimport.

## DEBATT

øke importen fra Sovjet drastisk, sjøl om dette er «usikre kilder».

Hvilke konsekvenser har det nylige fallet på råolje fått for den sovjetiske energiproduksjonen og eksporten?

Det er vanskelig å si, men de totale virkningene for sovjetisk økonomi er nok mindre enn en kanskje kunne tenke seg. Valutainntektene vil neppe gå vesentlig ned, men det vil skje en ytterligere forskyving fra olje til gass. Dette vil igjen kunne kompensere fallet i oljeprisene og dollaren. Dessuten har Sovjet også den muligheten at de kan spe på med gulleksport dersom handelsbalansen skulle bli for dårlig.

Sovjet er på ingen måte nær sammenbruddets rand. Snarere tvert i mot. I løpet av de siste ti åra har Sovjet knyttet en rekke sterke økonomiske og politiske band til Vest-Europa.

Disse vil snarere styrke sovjetisk innflytelse i området, noe ikke minst Vest-Tysklands opptreden har vist. Og dette har skjedd med en konservativ regjering i Bonn.

Sovjet på sin side kan nytte samarbeidet til å skaffe seg lån fra Vest-Europa og Japan, og til å skaffe seg den teknologien som trengs til å gjennomføre moderniseringer av industrien.

### NYE KONTRAKTER

I 1985 fordoblet Sovjet sine bestillinger fra EF når det gjaldt maskiner og moderne teknologi overhodet, til 2,6 milliarder dollar. Og Gorbatsjovs Frankrike-besøk resulterte i nye kontrakter. Også Japan har inngått liknende avtaler.

Fremdeles er den økonomiske kontakten mellom Sovjet og Vest-Europa langt mindre enn Vest-Europas forbindelser med USA, for å si det forsiktig. Men det er en faktor som må tas med i betraktning når en skal vurdere både Sovjet og Vest-Europas økonomiske, politiske og militære (?) framtid. □

**Eivind Stø**

# Skarpere, Magdahl!

**AKP(m-l) har utgitt et hefte om den historiske materialismen. Hensikten med heftet er å gi en innføring i debatten om historisk materialisme i ml-bevegelsen. Bjørgulv Braanen, som sjøl har deltatt i debatten om historisk materialisme, skriver i dette debattinnlegget at heftet ikke lykkes med å klargjøre motsigelsene.**

Jørn Magdahl har skrevet et hefte som er «ment som en hjelp til folk som vil inn i debatten — eller som ønsker større oversikt over hva uenighetene dreier seg om.» Lykkes Magdahl med å klargjøre uenighetene som finnes i debatten om den materialistiske historieoppfatninga? Etter min mening, nei!

Årsaken til det er at Magdahl velger å bare kritisere Per Lunds og Simonsen/Grimstad/Braanens standpunkter og ikke Pål Steigans. Pål Steigan «frikjennes», til tross for at Magdahl på punkt etter punkt viser at han er uenig med Steigan.

Magdahl nærmer seg debatten om den materialistiske historieoppfatninga gjennom en del historiske eksempler. Han tar opp sosialismediskusjonen i AKP(m-l), debatten om Kina og uenighetene om utviklinga i den tredje verden. Han går også gjennom en del uenigheter i den kommunistiske bevegelsens historie. Han nevner motsigelsene i den 2. internasjonale, uenighetene om NEP-politikken og kollektiviseringa i Sovjet og kampene i Kina etter revolusjonen, spesielt kultur-revolusjonen.

Magdahl presenterer sitt eget syn på disse historiske hendelsene. Det er i og for seg greit, og jeg er i hovedsak enig med Magdahl i hans vurderinger av disse historiske spørsmåla. Men det hadde vært mer interessant hvis han hadde klart å

viser hva deltakerne i debatten eventuelt måtte mene om disse strids-spørsmåla. Da kunne vi fått en konkret illustrasjon på hva uenighetene om historieoppfatninga dreier seg om.

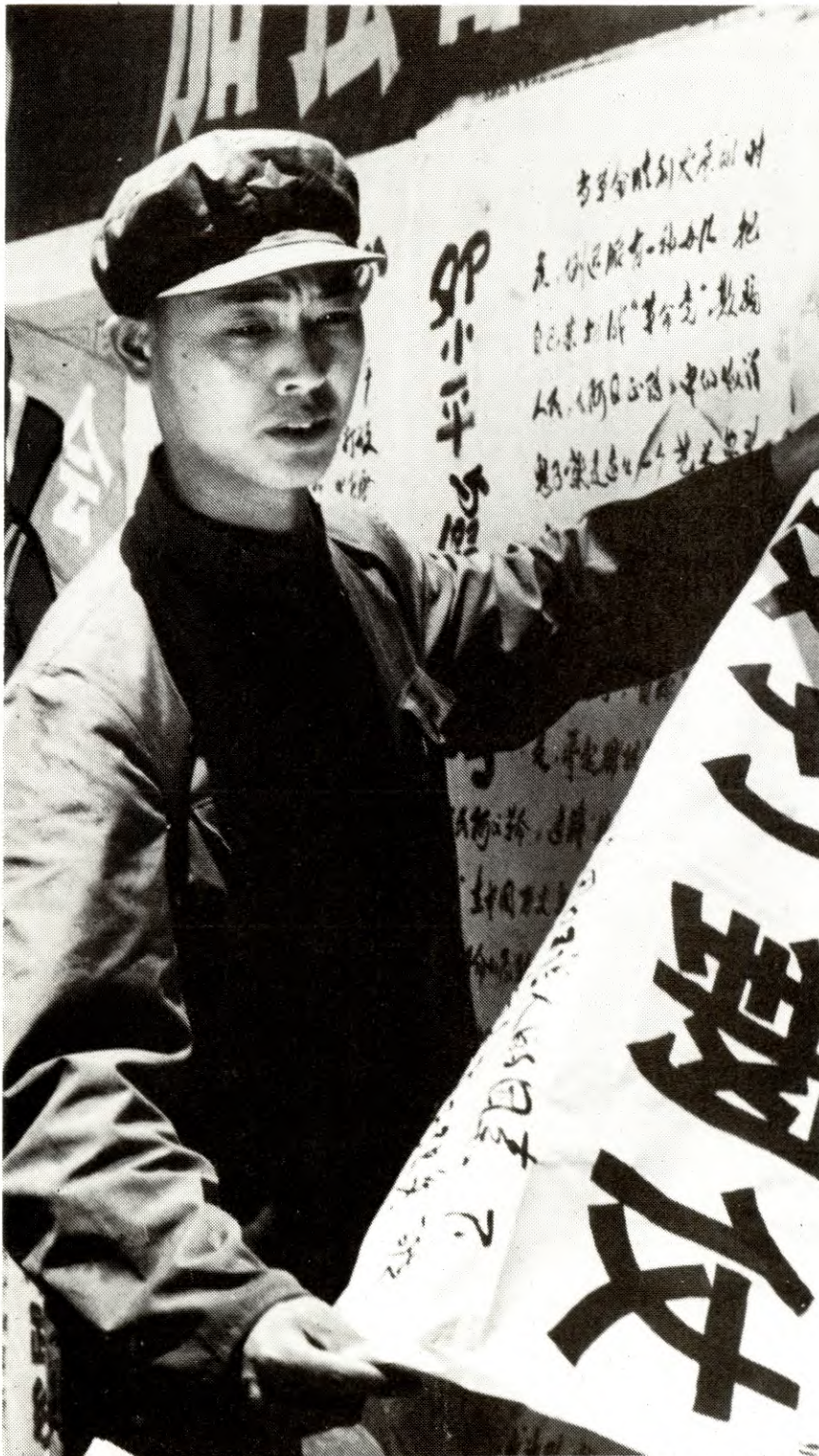
### DETERMINISMEN I DEN 2. INTERNASJONALEN

For å ta et eksempel: Magdahl skriver om den dominerende retninga innafor den 2. internasjonale at den hadde en deterministisk oppfatning av den historiske materialismen. Dette er jeg helt enig i. Men dette er *ikke* noen opplest og vedtatt sannhet i ml-bevegelsen. En av hoveddebattantene i diskusjonen om historieoppfatninga, Pål Steigan, er f.eks. ikke enig i denne kritikken av den 2. internasjonale. Da vi (Grimstad/Simonsen/Braanen) framsatte den samme kritikken av den 2. internasjonale i Røde Fane 5/84, svarte Pål Steigan i Klassekampen 19/11-84 at vi stilte oss på Bernsteins side i polemikken. På dette punktet må jo Magdahl åpenbart være uenig med Pål Steigan. Hvorfor blottstiller han ikke denne motsigelsen? Det hadde vært viktig for diskusjonen og kunne ført Magdahl fram til et mer sjølstendig standpunkt i debatten. Nå fungerer Magdahls innlegg som et forsvar for Pål Steigans historiesyn til tross for at han på punkt etter punkt er uenig med den samme Steigan.

### UTVIKLINGA I KINA

Et annet eksempel er utviklinga i Kina. Magdahl skriver om Liu Shao-Chi at han sto for standpunktet at hovedmotsigelsen i Kina gikk mellom landets framskredne sosialistiske produksjonsforhold — og de tilbakeliggende produktivkreftene. Motsigelsen mellom arbeiderklassen og borgerskapet så han på som i hovedsak løst. Steigan er i store trekk enig med Liu Shao-chi i dette spørsmålet. I Pål Steigans artikkel om kulturrevolusjonen i Røde Fane 3/83 legger han fram det samme prinsipielle standpunktet som Liu: Fordi produktivkreftene var så tilbakeliggende, og fordi man i Kina

## DEBATT



Hvorfor kritiserer Jørn Magdahl Per Lund for at hans teori har mye til felles med firerbandens når han ikke kritiserer Steigan for slektskapet med Liu Shao-Chi, skriver Bjørgulv Braanen i dette debattinnlegget. Bildet viser veggaviser med kritikk av Deng Xiaoping.

FOTO: HSINHUA

hadde «en sosialistisk grunnlov, et kommunistparti i ledelsen, forbud mot utbytting, kommunismen som samfunnets erklærte lovfesta mål, ekteskapslovgivning, eiendomslovgivning, hærens karakter, osv.» så kunne ikke problemene i Kina ligge her, men i produktivkreftenes tilbakeleggenhet.

Fra tidligere debatter veit vi at Jørn Magdahl er uenig med Pål Steigan på dette punktet. Så når han kritiserer Per Lund for at hans teori har svært mye til felles med den teorien firerbanden satte ut i livet, er det påfallende at han ikke samtidig retter den samme (motsatte) kritikken mot Pål Steigans historieteori, som «har svært mye til felles med teorien til Liu Shao-chi». Hvis Magdahl hadde vært enig med Liu hadde det sjølsagt ikke vært nødvendig å rette denne kritikken mot Steigan — men det er han jo ikke!

### KRITIKK AV TEORIEN PRODUKTIVKREFTENE

Og avslutninga av Magdahls artikkel er etter det jeg kan forstå en eneste lang kritikk av produktivkraftsteoriens gyldighet under sosialismen: «Under sosialismen er det ikke slik at økonomien spontant driver fram produksjonsforhold som bringer samfunnet nærmere kommunismen. Tvert om er det kommunistpartiets evne til å utvikle en riktig politikk — og skape oppslutning om denne i klassekampen — som er hovedforutsetninga for å hindre at spontane kapitalistiske tendenser i økonomien får ta overhånd. Produktivkreftene setter meget bestemte rammer for utviklinga av produksjonsforholda som det straffer seg hardt å overskride, men *innafør disse rammene* er det klassekampen som avgjør: Fram mot kommunismen eller tilbake til kapitalismen».

Dette er et standpunkt som går meget langt i å understreke produksjonsforholdas avgjørende rolle under sosialismen.

## DEBATT

Hvis Magdahl hadde vært villig til undersøke hva slags konsekvenser dette synet får for den materialistiske historieoppfatninga kunne det ha blitt spennende.

### HVA ER MOTOR?

Det fører oss over i et annet spørsmål. Magdahl skriver: «Sluttelig er det viktig å holde fast ved at det ikke er «produktivkrefter» eller «produksjonsforhold» som er «motoren» i den historiske utviklinga, men motsigelsen mellom dem. Dette kan jeg slutte meg til 100 prosent. Men jeg kan ikke skjønne annet enn at dette er en polemikk mot f.eks. Steigans historieoppfatning. Magdahl nevner sjøl AKP(m-l)s studiering fra 1981 — som Steigan redigerte — der det står at «Marx så samfunnsutviklinga som et resultat av utviklinga av produksjonsredskapene». Også alle Steigans historiske eksempler som f.eks. innføringa av Manchester-teknologien til Kristiania på midten av 1800-tallet, dampmaskinen som reiv grunnen vekk under det føydale samfunnet og prærieplogens betydning for utviklinga i Nord—Amerika har til hensikt å vise at det er utviklinga av produktivkreftene som er drivkrafta og motoren i samfunnsutviklinga. Når Magdahl skriver at det er *motsigelsen* mellom produktivkreftene og produksjonsforholda som er historias drivkraft oppfatter jeg dette som et annet standpunkt enn det Steigan står for. (Hvis Magdahl da ikke klarer å forene disse standpunktene ved å si at produktivkreftene alltid er den aktive parten i dette motsetningsparet, eller som Stalin skriver: «...endringer i og utviklinga av produksjonen begynner *alltid* (min uth.) med endringer i og utvikling av produksjonsredskapene.» Hvis en sier seg enig med Stalin på dette punktet er det kanskje mulig å forene disse to standpunktene. Men da forstår jeg ikke behovet for å understreke at det er *motsigelsen* og ikke *den ene sida* i motsigelsen som er drivkrafta, som Magdahl gjør i dette heftet).

Mitt poeng er at et hefte som skal gi en introduksjon til debatten om historieoppfatninga *må klarlegge* motsigelsene i debatten. Ved delvis å legge fram et annet standpunkt enn Steigans, *uten* å polemisere mot Steigans standpunkt, bidrar Magdahl til å tildekke motsigelser isteden for å klargjøre dem.

### PER LUND OG TRANMÆL

Den viktigste delen av heftet er Magdahls kritikk av Per Lunds standpunkt i debatten. Og jeg blir gjerne med på å advare mot at alt hører hjemme i produksjonsforholda. Vi bør holde fast på at det er to motsigelser vi snakker om: motsigelsen menneske/natur og motsigelsen menneske/menneske. Å viske ut skillet mellom disse to motsigelsene bidrar ikke til klargjøring. Men når Magdahl skal vise at Per Lund og tranmælisten har viktige fellestrekk synes jeg ikke det holder. Lund slår fast at produksjonsforholda er et maktforhold som kan fortsette å bestå selv om eiendomsforholda forandres. Jeg forstår Per Lund sånn at han tillegger ideologien og staten en overmåte stor betydning.

Tranmæl på sin side mente at bare arbeiderne tok makta i hver enkelt bedrift ville også makta i hele samfunnet og over staten tilfalle dem. Tranmælisten mangla altså en utvikla teori om staten, den mangla en leninistisk statsteori. Tranmælisten var sterkt prega av trade-unionismen. Mens Lund på den andre sida nettopp understreker statens og ideologiens rolle for å oppretteholde kapitalforholdet under kapitalismen. Konsekvensen av Per Lunds standpunkt må da være at kampen om staten og ideologien blir et helt avgjørende kampområde. Og det står i rak motsetning til tranmælisten.

### KARAKTERISTIKKER

Til Magdahls ankepunkter mot vårt (Simonsen/Grimstad/Braanen) syn er det ikke så mye å si. Magdahl skriver: «Men: Etter vår oppfatning undervurderer de produktivkreftenes rolle i den historiske utviklinga.

Kritikken om idealisme er fremma og har mye for seg». Han skriver videre at vi har en «sentristisk» teori. Disse tre «ankepunktene» er det umulig å si noe til ettersom det bare er karakteristikk uten konkret innhold.

Men Magdahl har én innvending som han begrunner. Han skriver at standpunktet vårt ikke er dialektisk: «I dialektikken er det ikke snakk om «rein» vekselvirkning, men en vekselvirkning hvor den ene sida i motsigelsen er *hovedsida*». Noe annet har da heller ikke vi skrevet. Sjølsagt vil det i enhver konkret motsigelse være en hovedside på et gitt tidspunkt. F.eks. er natta hovedsida i motsetningsforholdet natt dag om natta, krigen er hovedsida i motsigelsen krig/fred når det er krig. Eller for å sitere fra et innlegg i vi hadde i Klassekampen 18/12-84 i debatten med Pål Steigan: «Vi mener hovedsida, dvs. den sida som spiller hovedrollen, i motsigelsen produktivkrefter/produksjonsforhold må undersøkes konkret i hvert enkelt samfunn. Og ut fra vår kunnskap om noen slike konkrete historiske forhold, har vi kommet til at produksjonsforhold og klassestruktur spiller en langt viktigere rolle enn det som er forenlig f.eks. med Stalins historieteori. Derfor mener vi at vi ikke kan komme lenger i den *allmenne* historieteorien enn til vekselvirkning mellom produktivkrefter og produksjonsforhold». Det er gjennom diskusjoner og undersøkelser vi eventuelt kan komme lenger. Dette har ingenting med «rein vekselvirkning» å gjøre.

Men jeg er ganske overbevist om at de mest skjematisk oppfatningene av den «historiske materialismen» ikke holder som en historieteori som skal gjelde for alle samfunn og overgangen mellom dem. Nettopp derfor er det så viktig at Magdahl med sine historiske kunnskaper bidrar med sitt for også å klargjøre *svakheter* i den «ortodokse» historieteorien. Bare på den måten kan vi komme videre. □

**Bjørge Braanen**

Tilbud til nye  
abonnenter

# RETT PÅ SAK

Du får Klasse-  
kampen i ett  
kvartal for 230  
kroner. (3 kro-  
ner pr. dag).



Ring (02) 64 93 20 eller send inn kupongen til:  
Klassekampens salgsavdeling,  
Boks 83, Bryn, 0611 Oslo 6.  
**NB! Regninga får du i posten.**

Navn: .....

Adresse: .....

Postnr./poststed: .....

Tlf: .....

**KLASSEKAMPEN**

## ANMELDELSER

# SPITSBERGEN PÅ RUSSISK

Boka «Spitsbergen» gir det russiske hjemmepublikummet inntrykket av at Svalbard er tapt russisk land. Per-Olov Trosell laga denne anmeldelsen i anledning en debatt om «Svalbard mellom øst og vest» i FiB-gruppa i Falun.

I denne boka som jeg har fått i gave fra russerne i Barentsburg står det blant annet følgende;

—majoriteten sovjetiske, og en rad vestlige vitenskapsmenn mener at de første som kom til Spitsbergen var «våre landsmenn Pomorerne»-som bodde i russiske delen av norden.(s.63)

—Pomorerne begynte å seile til Svalbard på 1100-tallet, blant annet via Nordkapp(s.64)

—Enkelte utenlandske historikere hevder at det allerede på 800-tallet var regelmessig seiling på Spitsbergen av basiske valfangere. Disse påstandene kan imidlertid ikke bekreftes verken av dokumenter eller kulturminner i matriell form, det er kun henvisninger til segn og legender.

—Majoriteten av vitenskapsmenn i Norge holder fast ved en gammel islandsk saga fra 1194 som har den lakoniske kommentaren; Svalbard oppdaget(s.67).

—Det er ikke utelukket at en fra Vikingskipa alt fra 1194, helt enkelt så drivende is som egentlig var identisk med Grønlands østkyst.

—Det henvises videre til muntlige tradisjoner blant pomorisk slekt som forteller om russiske besøk på Svalbard allerede før år 1493.(s.71)

### RUSSISK SUVERENITET

—Kapittelet om «Spitsber-

gen under norsk suverenitet» brukes for å understreke at en ikke var i tvil om de særlige rettigheter og interesser Russland hadde på Svalbard fram til 1920 og Parisavtalen.Dette var også oppfatninga i vesten. De russiske pomorer så det utvilsomt som endel av sovjetisk land. Dette understrekes av henvisninger til betydelige vestlige historikere, geograf, sjøfolk og offentlige ansatte har vært av samme mening. Det sies videre at også i senere tid, fram til slutten av 1800-tallet, ble Spitsbergen omtalt som russisk besittelse i vesteuropiske oppslagsbøker. Dette følges opp med eksempler om russisk hegemoni på øy-gruppa. Men, forargelig nok, «bare på grunn av forsømmelse for sine land og nasjoners interesser gjorde ikke den daværende tsar-regjering nødvendige tiltak for å formalisere eierforholdet juridisk».

Boka beskriver videre hvordan imperialismen utnyttet tsar-regjeringens forsømmelser og befestet sin stilling på øyene.

### PARISAVTALEN

Dette er en beskrivelse om hvordan Norge gjennom Paris-avtalen oppnådde suverenitet over Spitsbergen (betegnelsen Svalbard brukes ikke) delvis som en motytelse for at ententen fikk utnytte den norske handelsflåten under første verdenskrig og at



Filmen Orions Belte fyller en misjon fordi den retter oppmerksomheten mot et hjørne av Norden som sjeldent er viet så mye interesse, skriver Per-Olov Trosell.

FOTO: NTB

## ANMELDELSER



Bildet som filmen *Orions Belte* gir av russernes nåværende aktivitet virker mer mystisk enn den er i virkeligheten. Her funnet av den sovjetiske fartsskriveren.

FOTO: NTB

Sovjet anerkjente denne suvereniteten som motytelse for sjøl å bli anerkjent av Norge i, og undertegna Parisavtalen i 1935 for å bli anerkjent av USA.

Sammenfatta gir «Spjitsbergen» gjennom framstillinga av øygruppas historie inntrykket av et tapt russisk land.

En skandinav som ikke har hørt den russiske versjonen før, og som ikke har tilgang på vestlig kildemateriale vil måtte tolke boka «Spjitsbergen» med urovekkende resultat. I så henseende representerer bok en påminnelse om at forholdene på og rundt Svalbard bør være objekt for

opinionens interesse og oppmerksomhet.

En følge av det overstående er at filmen og romanen *Orions Belte* fyller en misjon blant annet fordi den retter oppmerksomheten på hjørne av Norden som sjeldent er viet mye interesse.

### MYSTISK

Romanen *Orions Belte* påpeker det bemerkelsesverdige at russerne så seint som på sytti-tallet foreslo delt russisk-norsk suverenitet på Svalbard. Bildet som filmen gir av russernes nåværende aktiviteter på Svalbard virker

mer mystisk enn den er i virkeligheten. Riktignok kan ingen kontrollere hva russerne har i sine lager, og vi kan bare spekulere i hva helikopterene deres kan brukes til i en krig. Men de russiske bosetningene i Barentsburg og Pyramiden er ikke inngjerdet med piggtråd, det er ikke noe fotoforbud og i Barentsburg ble jeg møtte med hjelp da jeg kom dit på en vrien snøscoter.

Det er imidlertid en hendelse som er verdt omtanke, nemlig at russerne rigget opp et oljeboringstårn og et temmelig stort anlegg ved Svartodden, nær munningen av Van Mijenfjorden. På trak-

torsporet mellom Svartodden og Barentsburg møtte vi store stridsvognlignende beltevogner. Fra Svartodden og Barentsburg er det i prinsippet mulig å stenge innløpet til begge de norske gruvesamfunnene Longyearbyen og Svea.

Det er klart at Svalbards historie fra middelalder og fram på 1700-tallet aldri bør kunne påvirke Svalbards nåværende status, men vi må være observante på at slike tendenser kan oppstå. ■

Per-Olov Trosell

*Spjitsbergen, L.V. Petjurav. Mysl forlag Moskva, 1983*

# GAMLE NUMMER AV RØDE FANE

Her får du oversikten over alle Røde Fane som har kommet ut siden 1979. De fleste bladene har vi igjen på lager. Noen få er utsolgt og noen er det bare få numre igjen av (De haster det med å sikre seg). Numrene kan bestilles ved å skrive til Røde Fane eller bruke slippen under.



1/79. Inneholder bl.a. flere artikler om Kina. Anders Ekeland skriver om Komintern. (Få numre igjen)



2/79. Tar opp invasjonen i Ungarn 1956. Intervju med Hans Ebbing om Sovjets karakter. Dessuten om militærpolitikk.



3/79. Bl.a. intervju med Pål Steigan om dogmatiske feil i AKP. William Hinton-intervju om Kina. Og om Pol Pots linje var feilaktig.



4/79. Omhandler psykiatrien i Sovjet. Om NATO, debatten om Pol Pot fortsetter og om opposisjonen i Tsjekkoslovakia.



5/79. Om hvordan Sovjet-psykiatrien misbrukes, fakta om NATO og intervju med et ledende medlem i Charta 77.



6/79. Natur og miljø — om AKPs miljøpolitikk. Debatt om Ebbings syn på Sovjet.



7/79. — Det er gode tider, Tor Halvorsen. Om AKPs prinsippprogram og

AKPs holdning til homofile. (Kun få numre igjen)



8/79. Tar opp den nye datateknologien, og Røde Fane stiller spørsmålet: — Legger virkelig

Finn Gustafsen alle kortene på bordet?



1/80. Iran under Khomeini, Islam. Og om at Stalin nekta å utgi Engels.

2/80. Det sagnomstuste nummeret der det slås fast at det blir krig før 1985. Videre om AKPs faglige politikk, intervju med Gudmund Vindland, omtale av Kari Mundahl Johnsens bok, «Hva er kvinnesak?». (Kun få numre igjen)



3/80. Tron Øgrim og filosofiprofessoren Arnfinn Stigen i holmgang om so-

sialismen. Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren? Og Røde Fane spør: Hvor går den progressive litteraturen?



4/80. Tar opp oljepolitikken som havarerte. Og det var dissens i gutteklubben: Gjelsvik mot Michelet.



5-6/80. Dobbelt-nummer om sosialismen. Per Lund mot Jørn Magdahl. Bør alle få med seg. Videre om vi bør forkaste kulturrevolusjonen. Og om 70-åra som en nøkkelperiode i norsk teater.



7/80. Behandler krisa i Europas ml-bevegelse. Hvorfor ble det tyske KPD oppløst. Og forsvinner

arbeiderklassen? (Kun få numre igjen)



8/80. Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt skriver Dag Solstad i dette Røde Fane. Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen, svarer Knut Johansen.



1/81. Har ledelsen medlemmenes tillit, Pål Steigan? Og hva skjer med oljemilliardene?



2/81. Røde Fane intervjuer Per Gunnar Gabrielsen og Steinar Hansson om atomtrusselen. Det var her Steinar Hansson foreslo å gi folk en morfinsprøyte i stedet for å bygge tilfluktsrom. Og bedriftsdemokratiet blir avvist.



3/81. Krise i verdensøkonomien — tredve-åra på nytt, har Røde Fane som hovedoppslag. Og det hevdes at det ikke er tre, men seks hovedklasser i Norge i dag.



4-5/81. Nytt dobbeltnummer. Denne gang om kommunismen i en brytningstid. Helge Øgrims kritikk av AKP blir trykt sammen med Pål Steigans svar. Og Røde Fane har vært overkjølt og intervjuet SKP.



6/81. Nils Holmberg skriver om Kina rett før sin død. Og det blir hevdet at Kampuchea ikke var noen marxistisk revolusjon.

# 1979 – 1984



7/81. Polen var hovedoppslag – i rett tid. Videre om Europas framtid. (Kun få numre igjen)



3/82. Røde Fane tar opp klassene i Sovjet.



8/81. Egil Fossums store artikkel om Stalin og om USAs ml-parti i full oppløsning. (Utsolgt)



4/82. Her tas den vanskelige sosialismen opp og Bjørn Nilsen anmelder Tron Øgrims bok – og er ikke helt fornøyd. (Kun få numre igjen)



1/82. Om Kinas økonomi og Johan Galtung uttaler seg om krig og fred.



5/82. Tar opp opposisjonen i fagbevegelsen, og om Bucharin.

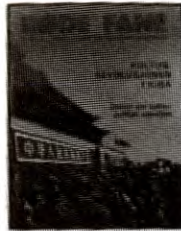


2/82. Vil verden gå under i en atomkrig, spør Røde Fane? Og Jan Myrdal er intervjuet om fascismen i Skandinavia.



6/82. Tre verdener – teorien stilles til debatt. Forslag til kunstpolitisk manifest for AKP.

1/2-83. Et viktig og stort anlagt nummer om AKP – ti år i en sosialdemokratisk utopi. Og det er plass til Stalin- og partidebatt.



3/83. Pål Steigan kritiserer kulturrevolusjonen og det er diskusjon om kulturpolitisk manifest. (Kun få numre igjen)



4/83. Tron Øgrim skriver om prinsippprogrammet og det skrives om partiteori.



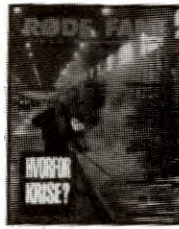
5/83. Hovedtema er kapitalens krisestrategi. Nedleggninga av Akergruppa blir saumfart, og hva er sosialrealisme?



6/83. Røde Fane spør: Kunne Hitler vært stoppet? Stort intervju med Hans Fredrik Dahl og Jan Myrdal. Fortsett om kulturrevolusjon og prinsippprogram.



1/84. Behandler den nye klassestrukturen. Sigurd Allern skriver om den nye intellektuelle klassen. Og Røde Fane spør: Var det feil å opprette Komintern. (Utsolgt)



2/84. En skarp artikkel konkluderer med at et sjølberga Norge blir en arbeidsleir. Og Røde Fane tar opp årsaken til at det blir kriser.



3/84. Eirik Rossen skriver om den tredje verden. Bli det holocaust? Videre om historisk materialisme, klasseanalyse og kvinnedebatt.



4/84. Vil Sovjet angripe Europa? Og Kjersti Botnedal forklarer hva hun mener med «direkte makt».

Hvem sto bak mordet på Kirov?, og en god del mer.



5/84. Har hovedtema om historisk materialisme. Hva var årsakene til kapitalismens framvekst i Vest-Europa? Videre om PLO og India.



6/84. Tar opp den nye teknologiske revolusjonen. Hvor stor omfang har den, og hvilke virkninger vil den få? Stefan Heym skriver om Tyskland og delingen. Videre om hvorfor familien bør oppløses.

Og fortsettelsen får du med deg hvis du abonnerer på Røde Fane.

Du får tilsendt de numrene du mangler, mot å sende inn slippen under. Vi sender deg bladene i postoppkrav. Hvert nummer koster 15 kroner + porto.

Jeg vil ha følgende numre tilsendt: .....

Ja, jeg vil abonnere på Røde Fane

Navn: .....

Adresse: .....

Postnr./sted: .....

Slippen sendes til Røde Fane, Boks 6875 St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

(Hvis du ikke vil klippe i bladet, skriv bestillinga di på et kort)

Retur:  
Røde Fane  
Boks 83, Bryn,  
0611 Oslo 6



**NESTE NUMMER:  
FILOSOFI**